

Yayın Kritiđi:

**BALKAN SAVAŞLARI VE TÜRK
MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU**

Yahya Kemal TAŞTAN

Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, 232 sayfa

Emre DESOVALI*

Giriş

Osmanlı imperial kimlik yapısının psikolojik, sosyolojik ve ontolojik olarak sarsılmasına etki eden Balkan Savaşları'nın travması olarak değerlendirilebilmesi mümkün olan milliyetçilik fikirlerinin Balkan Savaşları çerçevesinde incelenmesi yerinde ve faydalı olacaktır. Türk milliyetçiliği 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile atılmaya çalışılan İttihad-i Osmani'nin temellerinin Avrupa'da ortaya çıkan rasyonalite merkezli milliyetçilik fikri ve faaliyetleri ile sarsılması, Balkan Savaşları'nın neticesinde yaşanan siyasî ve fiilî olayların etkisiyle reaksiyoner bir tavırda tepki olarak doğmuştur. İşbu halde yazar bu tepkinin temellerini irdeleyerek incelemiş, tespitleri açısından yerinde açıklamalarda bulunmuştur.

Modernleşme, milliyetçilik, milli tarih yazımı, edebiyat ve kimlik, etnisite ve seyahat kültürü gibi alanlarla ilgilenen yazar, doktor öğretim üyesi Yahya Kemal Taştan 2010 yılında "*Türk Mil-*

---

* Trakya Üniversitesi, Tarih Bölümü,

liyetçiliğinin Sembolik Kaynakları (Yeni Osmanlıların Siyasal Söylemleri)" adlı teziyle doktora tezini tamamlamış, üçü ortak beş kitabı ve bir çeviri eserinin ardından 2017'de Ötüken neşriyat tarafından "Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu" adlı eserini kaleme almıştır.

8 ayrı bölümden oluşan eserin ilk bölümünü "Savaş, Toplumsal Seferberlik ve Milli Kin" başlığı süslerken diğer bölümleri sırasıyla; "Biz Bize Yeteriz: Etnik Dayanışma ve Milli İktisat Projeleri", "Milli bilinç: Biz ve Ötekinin İnşası", "Milliyetçi Tarih Yazımının Doğuşu", "İmperial Vatandan Arta Kalanla Yetinmek: Mahdud Vatan Milliyetçiliği", "Ontolojik Güvensizlik ve Yeni Vatan Arayışları: Manevi Yurt", "Gideyim Arayayım Turan Nerede" ve son olarak da "Anadolu: Mutedil Turan yahut Muvakkat Ergenekon" başlıkları takip etmektedir.

Önsözüne "Tarihte bir uç beyliği olarak ortaya çıkan Osmanlılar, Rumeli'nin fethinden kısa süre sonra Avrupa içlerine kadar uzanarak büyük bir imparatorluk kurdular" cümlesiyle başlayan müellifimiz, devamında Balkanların Osmanlı açısından içtimaî ve iktisadî hayatının önemi üzerinde durmuş. Balkan Devleti addedebileceğimiz Osmanlı Devletinin belkemiği olan Balkanların içerisinde ortaya çıkan meselelerin tahlilinde bulunmuş. Yazar, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile başlayan kayıplar silsilesinin imparatorluğun ideoloji dünyasının değişmesine neden olduğunu belirtmiş ve hemen ardından; söylem, sembol ve aidiyet düşüncelerinin tekrar tanımlanması ile imparatorluk kimliğinin sorgulanır ve sarsılır hale geldiğini, milliyetçi düşüncenin tepkileriyle doğru orantıda gelişen refleksif hareketin rasyonel temelden uzak olarak "milletleşme sürecinin patolojik oluşumu" şeklinde ifade edildiğinin üzerinde durmuş. Üst anlatım biçimi, millet yaratma ve şekillendirme gayesi olarak tanımladığı milliyetçiliği, harp ideolojisi olarak görmekten uzak, sağlam ilmî ve aklî usullere oturtarak, hâlâ yaşayan bir uzviyet olarak görme niyetinde olan yazarımız, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu Balkan Savaşları ve takibindeki olaylarla değerlendirmiş. (Taştan, 2017: 11 - 14)

Kitabın girişi dinlerin müşterek unsuru, insanların meşruiyet ve kökleri üzerine dinlerin nüfuzlarının yayıldığı belirli bir coğrafi

alana kadar uzanan ve uzanılması gaye edinen; dinî, kültürel ve etnik açıdan kabullenilmiş mekân olarak kanonik toprak anlayışı üzerinde durmuştur. Devamında modern öncesi toplumların kimlik belirleyici unsurlarının akrabalık, aşiret, cemaat veyahut köy gibi küçük mensubiyet birimleri ile oluştuğunu ve modernleşme ile yaşanan dönüşümlerin sadakat ve kadim mensubiyetleri aşındırdığını belirtmiş, mülkü vatana dönüştüren milliyetçilik üzerinde küçük bir tanımlamada bulunmuştur. Muayyen bir toprak üzerinde hâkimiyet tesisatını gaye edinen milliyetçilik, bir diğer ifade ile millî devletin meşru kontrol araçlarını tekelinde bulundurması amaçlanan bir yapı olmuştur. (Taştan, 2007: 20 – 22)

“Savaş, Toplumsal Seferberlik ve Milli Kin” isimindeki kitabın ilk bölümü savaşın, etnik bilinçlenme ile milletleşmenin bağımsız değişkeni olduğunu belirtmesinin ardından modern öncesi toplumların düzenlediği kapalı profesyonel çatışmaların millî bilincin gelişimi için ihtiyaç duyulan sembollerden eksik olduğunu ortaya koymuştur. Zira etnik bilinç ve etnik semboller ancak uzun süreli savaşlarla güçlendirilebilir, etnik ve millî dayanışma, savaş sırasında toplumsal seferberlik için elzem görülen popülist ideolojilerden ve güçlü propagandalardan beslenmekteydi. Aynı başlık altında incelenen diğer konular savaş ve milliyetçilik arasındaki münasebete dair tezler Stephan Van Evara’dan nispetle on dört madde altında sıralanmış, söz konusu amillerin milletleşme süreci etkilerini ise dört başlıkta açıklamaya kavuşturulmuş.

Kitabın birinci bölümünde; savaşın modern teknik aracı olan propagandanın manzum ve mensur nitelikteki edebî eserler üzerinden amaçlanan temeldeki üç gayesini (savaşın kutsanması, kitle seferberliğinin teşviki, tarihin ve vatanın yeniden tanımlanması) açıklanmış. Milletleşme ve millî devlet sürecinde meşruiyet kazandırılan dinî ve tarihî metaforların tarihî örnekleri üzerinde durulmuş. Dinî duyguların ve söylemlerin milletleşmenin bir aracına dönüştüğü edebî metinlerde gaza, cihat mefhumlarının düşmanla savaşı meşrulaştırmak için kullanılan matbu ve edebî eserler üzerinde incelemelerde bulunulmuş. Bu yolda Ahmed Cevdet Paşa, Köprülüzade Mehmed Fuat, Esad Rıza, Aka Gündüz, Ömer Sey-

fettin, Ahmet Nihat, Ziya Gökalp ve Mehmed Akif gibi isimlere başvurulmuş.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan “*Biz Bize Yeteriz: Etnik Dayanışma ve Milli İktisat Projeleri*” başlığı kardeşlik veya etnik türdeşlik hissini besleyen diğer bir duygunun kendi kendine yeterlilik duygusu olduğunu anlatmasıyla başlar. Yazar, “*hem cins terakkisinin*” vazgeçilemez bir unsuru olarak belirttiği millî dayanışmanın dışında kalanları “*dışarıda kalan bozucu unsur*” olarak iki bölümde tanımlamış, “*ben*” ve “*öteki*” üzerindeki incelemelerine devam etmiş. Nitekim imparatorluğun “*ben*” ve “*öteki*” oluşumundaki tarihsel inkişafını 1878’deki Berlin Antlaşmasının Türk kamuoyunda yarattığı etkileri ile başlatmış ve Balkan savaşların etkisine kadar sürdürmüştü. (Taştan, 2017: 99)

Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyetin başlarında ortaya çıkıp benimsenmeye başlanan liberal iktisat politikalarının Balkanlar’da ortaya çıkan meseleler dolayısıyla (neo-merkantalist) “*milli iktisat*” yapısına dönüşmesinin olaylarla paralel tutulması gerektiğini hatırlatan yazara göre, iktisadî değişim milliyetçilikle paralellik arz eder. Nitekim millî iktisat kapsamında Müslüman Türk burjuvazisi ve orta sınıfın oluşturulmasına yönelik çalışmalarda bulunulmuş iken gayrimüslimler dışarıda bırakılmış. Yazar, millî iktisadın kavramsal ve kurumsal içeriğini açıklamasının ardından, orta sınıfın ve burjuvazinin yaratılmasını kabil bulan Ömer Seyfettin, Türk burjuvazisini ve orta sınıfı yaratmada arzulu olan Yusuf Akçura, Türklerin Batılı devletlerarasında Asyalı kalmasının sebebini banka, ticarethane ve fabrikaların yokluğundan kaynaklandığını düşünen Tefik Nurettin ve millî iktisadın ancak etnik türdeşlikte gerçekleştirilebileceğine inanan Ziya Gökalp gibi isimlerin makalelerini dikkat çekici bulmuş ve eserlerinden faydalanmış. (Taştan, 2017: 104 - 110)

Kitabın üçüncü bölümü “*Milli Bilinç: Biz ve Ötekinin İnşası*” adını taşıyor. Etnik dayanışma ve millî bilincin inkişafına yönelik kimlik tanımı ve bu kimliğin diyalektik oluşumunu sağlayan “*biz*”e karşılık “*öteki*” imgeleri üzerindeki stereotiplerin kimlik arayışının doğrudan sonucu olduğu üzerinde durmuş, ortak kül-

türel bir birlikteliğin yaratılmasındaki önemine dikkat çekmiş. Biz ve Öteki'ne ait tiplerin, sosyal, süreli ve tarihî şartlarla değişiklik gösterebildiğini belirten yazar, ötekinin bizden ister menfî isterse de müspet olarak farklı olması gerektiğini, farklılığının yaratılmaması karşısında millî birlik, millî bilinç yani "biz" in güç kazanamayacağını vurgulamış. (Taştan, 2017: 115)

Thomas H. Eriksen'e nispetle intikam duygusunu besleyen, savaşı meşrulaştırmada önemli bir araç olan düşman stereotiplerinin etnik ve millî sınır ideolojilerinin de meşruluğunu sağladığını belirten yazara göre, toplumsal sınıflar sisteminin etkili olabilmesi için aktörlerin ona inanması gerekir. "Öteki" imgesi yaratmada önemli bir çabanın edebî ürünlerde güçlü bir şekilde oluştuğuna Türk edebiyatındaki bazı isimler üzerinden açıklık kazandırmaya çalışmış. Nitekim Balkan Savaşları sırasında 13. yüzyılda Altın Orda Devletini mağlup eden İvaylo'nun domuz çobanı olması ve 1804'te domuz tüccarı Kara Yorgi'nin liderliğinde Sırp'ların ayaklanmasına nispetle kaleme alınan eserlerde, Balkan devletlerine Ziya Gökalp'in "*Muharebe Destanı*" başlıklı şiirinde de görüldüğü gibi "*domuz çobanı*" dendiğini ortaya koymasının ardından öz tanımlara dikkat çekilmesine gerek olduğunu aktarmış. (Taştan, 2017: 116 - 120)

Etik ya da emik tanımların içeriğini belirleyen millî kimlik bilincinin önemine dikkat çeken yazar, siyasî birliğin yenilginin ardından milletleşmenin temel unsurlarından mitin ve sembollerin daha sık işlendiğini hatırlatıyor. Savaş sırasında yürütülen çalışmalar temelde kısa sürede olsa da destan, şiir, hikâye ve mitlerin savaşın sonucuna nazaran daha etkili olabileceğinin üzerinde durmuş, savaşların toplumlar üzerinde her zaman milleti kaynaştırıcı özelliği taşıyamayacağını hatta toplumun çözülmesine ve diğer olayların tetikleyicisi olabileceğini yazmış. (Taştan, 2017: 123 - 124)

Türkçü aydınların silahlı mücadelelerin ardından yazınsal mücadeleye soyunmak durumunda kaldığını belirten yazar, tarihe dayanarak seküler mahiyetteki yazıların imperial ve dinî kimlik dışında Türk'ü kültür, dil ve vatan gibi mefhumlar etrafından ye-

niden tanımlaya ittiğini belirtmiş. Türkçüler tarafından Türk'e Türklüğünü unutturduğu, ihmal ettirdiği suçlanmasında bulunan imparatorluğun, Balkanlar'daki milliyetçi yazarlarca da millî kimlik ve benliklerinin bu imparatorluk tarafından unutturulduğu ve Türkleştirildikleri iddiasından yola çıkarak Türk ve Balkan milliyetçilerinin anokronik bakış açısına dikkat çekmiş. (Taştan, 2017: 124)

Milliyetçi akımların yeni kimlik inşasına imperial üst kimlik ve bu kimlik unsurlarının ötekileştirilmesiyle işe başladığını hatırlatmasının ardından kozmopolit imperial kimliğe karşın lokal, müşterek bir kültür yaratıldığını ve bu iki taraflı savaşta kültür ve yeni yaratılmak istenen kültüre yani "biz" ve "öteki"ne dikkat çekmiştir. Nitekim bu millî kimlik arayışı, kültürel milliyetçiliğin teşekkülünde Miroslav Hroch'un üç aşamalı temeline dayanarak açıklamalarda bulunmuş. Bu ismin yanında dil yaklaşımı ve "kültür millet" anlayışı ile öne çıkan Johann Gottfried von Herder, Balkan felaketlerinin nedenlerini "bir gaye-i millînin adem-i mevcudiyeti" ve "hissiyat-ı milliyenin henüz inkişaf edememesi" olarak gören Kılıçzade Hakkı ve Osmanlıyı tanımlamada Batı'nın Türkistan manasında Türkiye mefhumunun kullandığına dikkat çeken Şemsettin Sami gibi isimlerin açıklamalarına yer vermiş, Türkçü ve İslamcılar arasında vukuu bulan olayları açıklamış. (Taştan, 2017: 127 - 136)

Kitabın dördüncü bölümünü "Milliyetçi Tarih Yazımının Doğuşu" başlığı süslüyor. Yazar, yeni doğmakta olan millî devletlerin ve milliyetçiliklerin geçmişe referansla meşruiyet kazandığını belirtmesinin ardından tarihin dil, edebiyat ve diğer dallarla yeni bir toplum tasavvurunda etkili olduğunun altını çizmiş, devamında tarih metodolojisinin epistemolojisi üzerinde sorgulamada bulunmuş, neticesinde ise tarih yazım metodolojisinin sübjektif, tarihî maksatlara uygun biçimde budanan, millî bilinci güçlendirecek, çoğunlukla kahramanlık ve mitlerle süslü paragrafların yoğunluğuna dikkat çekmiş. (Taştan, 2017: 137)

Yazar, dördüncü bölümün devam eden paragraflarında tarihin gayesi ve neticesine yönelik incelemelerde bulunmuş, bu

anlamıyla tarihin geçmişin konjonktürel inşasından yorumlandığını, üstlendiği ikili görevle; toplumu mekan-zaman çerçevesinde konumlandırırken diğer yandan toplumun etik zeminli tasarımları ile yeni idealar yüklemekle millî bilinç ve millî belleğin oluşmasında önemli bir ideolojik silah olduğunu ve bu yolla tarihin; milleti idealleştirilen bir geçmiş (tarih) ile tanımlamasına, müşterek geçmişin müşterek geleceğe dönüşmesine ve geçmişin gelecekteki inkişafa kılavuz olması amaçlandığını belirtmiş, görüşlerini Osman Oğuz'un "*Türk Güçlerine*" başlıklı dizeleriyle pekiştirmiştir; "*Ey Yazık! Bir kitap yok ki Türk hissiyle yazılsın / Okudukça sonun olan o fikirler açılsın! / Bir tarih yok ki, Türklük nedir etrafla göstereyim / O hakikat levhasıyla varlığımız yükselsin!*" (Taştan, 2017: 138)

Üretilen millet inşasında millet fertlerinin oluşturduğu bilinçsiz kalabalıklara kimlik ve aidiyet kazandırması istenen tarihin, geçmişi kuşatıp seçilen kahramanlık mitleri ve tipleri ile geleceğe uzanan bir kudrette olmasının beklendiğini hatırlatan yazar, devamında tarihin kuşaktan kuşağa milletin bekası üzere sembolik ve mistik değerlerle yenilenmesi gerektiğini üzerinde durmuş, bu haliyle tarihin geçmişe referansla arzu edilen fert ve toplum tiplemesinin kurgulamasında etkili olduğunu belirtmiş. Devamında özgüvenin kaynağı olarak tanımladığı tarih anlatımının döngüsel olmaktan öte epistemisinin doğru olması gerektiğini, tarih tekamülünün şartlarını açıklamış, milletin geçmişindeki erdemli-erdemsiz mücadele sahasının arenasında görmesine nispetle milliyetçilerin kendi kendilerini oluşturmasında ihtiyaçları somutlaştırmasının kahramanların sunumuyla mümkün olacağını belirtmiş. (Taştan, 2017: 137 - 139)

İdeolojik tarihin tarihini Tanzimat'a dayandıran yazar, dönemi tarih yazım merkezinin Osmanlılık siyaseti olduğunu açıklamasının ardından Ahmed Mithad Efendi, Ahmed Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve "*Türklüğün adı anılmıyor, Türkleri soran bulunmuyor*" sözleriyle 1892'de okunan Orhun Abidelerini referans alan Demirkaya'dan eklemelerde bulunmuş. (Taştan, 2017: 141 - 154)

Kitabın beşinci bölümü “*İmperial Vatandan Arka Kalanla Yetinmek: Mahdut Vatan Milliyetçiliği*” adını taşımaktadır. Başlığa münhasır ilk paragraf Osmanlı Devleti’nde Tanzimat ile “*Osmanlılık*” fikrinin kurumsallaştığını hatırlatmış, salt tek; bir etnik, din ve hanedanlık birlikteliğinden öte “*İttihad-i Osmani*” / “*Vatan-i Osmani*”ye gelişiminin üzerinde durmuştur. Konunun ihtivasının anlaşılması gayesiyle vatanın kimlikleşme ve toplumsal seferberlik için araç olduğuna ilişkin görüşleriyle bilinen Yeni Osmanlıların görüşleri açıklamasının ardından “*proto-nationalism*” olarak tanımlanabilecek 19. yüzyıl İslam ülkelerindeki milliyetçilik fikrinin doğuşundaki vatan ve vatanperverlik fikirlerinin önemini belirtmiş. (Taştan, 2017: 155)

Bu proto-nasyonel vatan mefhumunun Osmanlı aydınındaki karşılıklarını aktaran yazar, konuyu İslamî gelenek ile Batılı düşünceyi imtizaç eden ve diğer İslam ülkelerine de vatan mefhumunda etkisi bulunan Namık Kemal’de incelemeye başlamış. Söz konusu mefhumun geçmişe ve müşterek tarihe referansla yorumladığı “*din-ü devlet*” açıklamasında Namık Kemal’in vatan mefhumunun İslam literatüründeki “*Darü’l İslam*” ve “*Darü’l Harb*” ayırımına uyduğunu belirtmesinin ardından, Osmanlı aydınının da 19. yüzyıl İslam ve Osmanlı dünyasının yaşadığı siyasî ve içtimâî vaziyet doğrultusunda gelişen yeni bir vatan mefhumunun ortaya çıktığını açıklamış. Öyle ki yazar, Osmanlı aydınının zihin dünyasının “*vatan-ı kübra*” veyahut da “*vatan-ı umumi*” olarak ifade edilen “*Dar’ül İslam*” topraklarına karşın “*vatan-ı sügra*” yani Osmanlı devletinin hakimiyeti bulunduğu topraklarla ikiye ayrılmasının mümkün olduğunu ortaya koymuştur. (Taştan, 2017: 157)

Yazar beşinci bölümün devam eden satırlarında iktisadî ve beşerî gücünün büyük ölçüde geliştiği ve Osmanlı’ya büyük ölçüde kültürel ve siyasal olanak sağlayan Balkanların önemi üzerinde durmasının ardından, Balkanları; Aşık Paşa, Hayali, İshak Çelebi, Yahya Kemal gibi isimlerin mısralarında genişletmiş, imparatorluğun bu topraklardan çekilişin travmatik ve hata imperial vatanın kaybının yaşattığı ontolojik sonuçları edebî eserlerde incelemeye çalışmıştır. Yazar son olarak 1913 yılında Dar’ül Funun’da “*Vatan İçin Beş Konferans*” adıyla kitaplaştırılan konferanstaki Satı

Bey'in görüşlerine açıklık getirerek imperial vatan fikrinin temelleri üzerine incelemelerde bulunmuş. (Taştan, 2017: 163 - 169)

Kitabın altıncı bölümü, "*Ontolojik Güvensizlik ve Yeni Vatan Arayışları: Manevi Yurt*". Yazar bu bölümde; Osmanlı devletinin 19. yüzyıl ile 20. yüzyılda ortaya koyduğu modernleşme çabalarına nazaran oluşan politik ve askerî mağlubiyetlerin toplumsal kimlik üzerindeki etkilerini incelemiştir. Millî Mücadele ile milletleşme ve millî kimlikleşmeye dönüşen aidiyetin ve kimliğin, imparatorluğun yaşadığı mağlubiyetlerin ontolojik güvensizliğe düştüğünü ve heterojen yapıya sahip imparatorluğun siyasi gücüne paralel kimlik gücünün zayıfladığını belirtmiştir. (Taştan, 2017: 169)

Yazar devamında vatan mefhumunu "*maddî*" ve "*manevî*" olarak ikiye ayıran ve "*manevî yurt*" adıyla ortaya çıkan Mehmet Ali Tevfik'in tanımları üzerinde durmuştur. Öyle ki Tevfik Bey'in bilinen bir şeye ilgi ile müphem olan şey karşısındaki endişe olarak tarif ettiği maddî yurdun yanına maddî vatani içtimaî ve siyasi sebeplerle sevmeyen ferde dahi vatanseverlik duygusunu veren manevî vatan fikrini koyduğunu belirtmiş, vatan fikirlerinin dönemin Türkçüleri arasında ilgi görse de, kültürel ve etnik içeriklere sahip Turan'ın aksine iradî milliyetçiliği yansıttığını hatırlatmış. Mehmet Ali Tevfik Bey'in mekanlar arası karmaşıklığının Almanların "*verloreneheimat*" adını verdiği "*yitik vatan*"nın milliyetçi bellekte yarattığı travma olduğunu ve bu travma karşısında Batı'nın birleşme planlarına karşılık, millî kimlik ve Türklük bilinci yaratmak amacıyla ideolojik bir araç olarak ileri sürülebileceğini belirterek bölümü sonlandırmış. (Taştan, 2017: 170 - 175)

"*Gideyim Arayayım Turan Nerede*" başlığını taşıyan yedinci bölümde, önceki bölümde açıklanan Türklük bilincinin, müşterek tarih, kültür, dil hatta toprak bütünlüğünü sağlayan ütopyası Turan üzerinde durmuş. Yazar, ilk olarak 1892'de tıbbiye öğrencisi olan Hüseyinzade Ali'ye dayandırılan Turancılık fikrinin imperial ülkeden millî vatana geçiş sırasında önemli bir yere sahip olduğunu, sadakate dayalı çok etnik, dil ve din gibi kozmopolit yapıda bulunan Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşları'nın ardından yaşa-

nan travmada kitleler için sosyal, psikolojik ve kayıplarında telafi edici bir yer tuttuğunu belirtmiştir. (Taştan, 2017; 173)

Türkler arasında Turancılık fikrinin revaçta olmasının sebeplerinin birinin varoluş kaygısı olduğunu belirten yazar, devam eden sebepler arasına Rusya'dan gelen Türkçü aydınların etkisinde bulunduğu "*Russophobia*" (Rus korkusu) ve Osmanlı üzerindeki taksim fikirlerini sıralamıştır. Nitekim devamında "*Bir devletin tabii hudutları dağlar ve ırmaklar değildir, isnat ettiği milliyetin lisanî ve dinî sınırlarıdır*" sözlerinin sahibi ve ırk mefhumuna dayalı milliyetçiliği ret edip yerine Orta Asya'da yayılmış halde bulunan Türk illerinin Osmanlı Sancağı altında birleştirilmesini öngören Ömer Seyfettin, Türkçülük fikrini ilk siyasi zemine taşıyan, Rusya karşısında reaksiyoner bir tepki olarak ortaya çıkan Türkçülüğün, ırk mefhumuna dayalı, laik kimlik önerisiyle İttihad-ı Türki (*Panturkisme*) fikrini öne sürüp Türk kimliği dışında kalan Müslümanların, en büyük ve en medenî Türk topluluğu olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nde tesis edilecek Türk etnik birliğiyle Türkleşeceklerini düşünen Yusuf Akçura, aşkın ve romantik Turancılık fikrinin edebî ürünlerle işleyen, "*milli mefkûre*" olarak algıladığı Türkçülük ve Turancılığının "*yitik vatan*" ve "*lebensraum*" (İtalyanca: *Spazio Vitale* / Türkçe: *Yaşam Alanı*) kavramları ile ilişkisi bulunan, Ural-Altay ailesine mensup bulunan Türklerin, İslam ümmetinden olduğunu belirten ve Turan idealinde din mensubiyetini etkili bulan Ziya Gökalp gibi önemli isimlere ve eserlerine başvurmuştur. (Taştan: 2017, 178 - 198)

Kitabın son bölümünün başlığı: "*Anadolu: Mutedil Turan Yahut Muvakkat Ergenekon*". Bu son bölüm Anadolu'dan Avrupa'ya açılan Osmanlı'nın Avrupa'dan çekilişi ile ortaya çıkan fikirler ve Osmanlı Türkünün son durağı Anadolu üzerinde durur. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında başta Rumeli topraklarının elden çıkmasıyla merkez Anadolu telakkisinde yeni Türkçülük ve Turancılık mefkûresiyle ortaya çıkan aydınlar, Anadolu'ya ayrı bir yer vermişlerdir. Bu manası ile yerli ve yabancı birçok isme dikkat çeken yazar, Avrupa'dan Asya'ya çekilişleri ile büyük bir imparatorluk yaratabileceği üzerinde duran Karl Bernhard von Moltke ve Moltke'ye benzer yaklaşımla Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanacak

bir imparatorluk kurulmasının kabil olacağını ileri süren Arminius Vambery ve Rumeli'nin kaybedilişi göz önünde tutarak ticaret yollarının önemi kaybetmesi dolayısıyla İstanbul'un da önemini kaybettiğini hatta payitahtın Anadolu'ya taşınmasını Teselya Savaşı sırasında kaydeden Goldz Paşa gibi yabancı isimlerin Anadolu ve gelecekteki Türkiye Devleti ve Turancılık-Türkçülük fikirleri üzerinde önemini belirtirken, Anadolu'yu yeni bir Ergenekon olarak değerlendirmeyi beyiz görmeyen Golt ve Vambery etkisindeki Habil Adem, ismine münazır Anadolu'ya ricat fikrini Türk Ocaklarında dile getiren Necip Türkçü, Anadolu'yu balta girmemiş bakır ve taze bir orman olarak gören ve hala tüketilmemiş bir hayat kudretinde bulundurulması göz önünde bulundurulduğunda ihya edilebilecek milleti gücü olarak gören Necip Bey ve Halide Edip Adivar, Fuad Köprülü gibi önemli isimlere yer vermesiyle başlığın ihtivasına açıklık getirerek kitabının son bölümünü noktalamış. (Taştan, 2017: 199 - 209)